

МЕСЦА І РОЛЯ МАСТАЦКАЙ ДЭТАЛІ Ў НАРЫСЕ ЯНКІ ЛУЧЫНЫ «Z KRWAŬYCH DNI»

В. В. Круглова

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь, kruglova_olga92@mail.ru*

У артыкуле адзначаецца асаблівасць мастацкай мовы. Узгадваецца мэта літаратурнага твора. Пералічваюцца характэрныя рысы мастацкай мовы. Выяўляецца месца і роля мастацкай дэталі ў нарысе «Z krwawych dni». Звяртаецца ўвага на найбольш яскравыя прыклады выкарыстання мастацкай дэталі. Праводзіцца аналіз месца і ролі мастацкай дэталі ў кожным фрагменце. Сцвярджаецца, што для стварэння карціны вызваленчай барацьбы Янка Лучына ўводзіць у нарыс вялікую колькасць атрыбутаў паўстанцаў. Адзначаецца, што дэталі-дзеянні і дэталі-прадметы адыгрываюць у творы вылучальную функцыю, гукавыя дэталі з'яўляюцца прадказальнікамі падзей, з іх дапамогай пісьменнік выдзяляе пэўную рысу ці факт рэчаіснасці, не прыбягаючы да складаных сінтаксічных канструкцый.

Ключавыя словы: дэталі-дзеянне; дэталі-прадмет; гукавая дэталі.

THE PLACE AND ROLE OF THE ARTISTIC DETAIL IN THE ESSAY BY YANKA LUCHYNA «FROM THE BLOODY DAYS»

O. Kruglova

*Belarusian State University, Niezaliežnasci Avenue, 4, 220030, Minsk, Belarus,
kruglova_olga92@mail.ru*

The article notes the peculiarity of artistic language. The purpose of a literary work is mentioned. Characteristic features of artistic language are listed. The place and role of the artistic detail in the essay «From the bloody days» is revealed. Attention is drawn to the most striking examples of the use of artistic details. An analysis of the place and role of the artistic detail in each fragment is carried out. It is claimed that in order to create a picture of the liberation struggle, Yanka Luchyna introduced a large number of attributes of the rebels into the sketch. It is noted that details-actions and details-objects play a distinguishing function in the work, sound details are predictors of events, with their help the writer highlights a certain feature or fact of reality without resorting to complex syntactic constructions.

Key words: detail-action, detail-object, sound detail.

Мастацкая мова мае шэраг асаблівасцей, неўласцівых агульналітаратурнай мове. Мэтай кожнага літаратурнага твора з'яўляецца выражэнне пэўнай думкі. Б. В. Тамашэўскі: «Маўленне, у якім прысутнічае ўстаноўка на выражэнне, называецца мастацкім» [2, с. 28].

Адной з характэрных рыс мастацкай мовы з'яўляецца наданне слову абсалютна новага значэння. Б. В. Тамашэўскі: «Звычайны спосаб стварэння мастацкай мовы – выкарыстанне слова ў незвычайнай асацыяцыі. Мастацкая мова стварае ўражанне некаторай навізны ў абыходжанні са словамі, з'яўляецца своеасаблівым новаўтварэннем. Слова як бы набывае новае значэнне» [2, с. 33].

Значную ролю ў нарысе Янка Лучына надае мастацкай дэталі. Пасля прыходу на трон Аляксандра II становішча ў на тэрыторыі Літвы было значна горш, чым на тэрыторыі Польшчы. Каб супаставіць змены, што адбыліся ў розных частках краіны, пісьменнік выкарыстоўвае дэталі-дзеянні: «Niemniej poczynił pewne ulgi w ich dotychczasowym położeniu, zezwolił bowiem na *powrót wygnańców* do kraju; na *założenie wydziału medycznego, i Towarzystwa rolniczego w Warszawie*. <...> Na Litwie jedyną zmianą na lepsze, było *wprowadzenie języka polskiego*, jako przedmiot dodatkowy do szkół męskich i żeńskich, jak również *pozwolenie na wydawnictwo dzieł Mickiewicza*, wprawdzie ze znacznymi skróceniami» [1, s. 5].

Паказаць, наколькі ўрачыстым быў прыём цара ў Мінску, дапамагаюць дэталі-прадметы: «Dwudziestego Września roku 1858 car Aleksander przybył do Mińska Litewskiego, dokąd na jego przyjęcie kazano się zjechać obywatelstwu całej gubernii. Na rogatce moskiewskiej wzniesiono *tryumfalną bramę*. <...> Następnie udał się do Soboru, zamtąd zaś do katedry, gdzie na jego spotkanie wyszedł w *pontyfikalnym stroju* biskup Adam Wojtkiewicz z całym duchowieństwem katolickim» [1, s. 6].

У супрацьлегласць велічнаму прыёму адносіны цара да польскай шляхты былі адмоўнымі. Пра гэта сведчыць ужыванне дэталей-дзеянняў: «Przetańczywszy poloneza z marszałkową Słotwińską, o 1-ej *wymknął się nieznacznie i wyjechał do Wilna*» [1, s. 6].

Зацікаўленасць польскай моладзі вызваленнем Італіі перадаецца пры дапамозе дэталей-прадметаў і дэталей-дзеянняў: «*Rozchwytywano gazety, z gorączkową niecierpliwością śledzono cały przebieg tej walki o niepodległość...*» [1, s. 6].

Расстрэл пяці нявінных ахвяр у Варшаве выклікаў моцнае ўражанне ў жыхароў Мінска, што паказваюць дэталі-прадметы і дэталі-дзеянні «*Kto tylko należał do ludzi poczciwie myślących i miłujących Ojczyznę, przywdział zaraz strój żałobny. Zaprzestano balów i zabaw tak w Mińsku, jak i w okolicach, po kościołach śpiewano „Boże coś Polskę”, rozdawano fotografie poległych w Warszawie, obok licznych patryotycznych proklamacyj*» [1, s. 9].

Для таго, каб прадэманстрыраваць, наколькі моцнай была згуртаванасць польскай супольнасці, што жылі ў розных гарадах (Варшаве і Мінску), Янка Лучына выкарыстоўвае дэталі-прадметы і дэталі-дзеянні: «W oznaczonym dniu cała ludność miasta, nie wyłączając

kobiet i dzieci, wyruszyła na ich spotkanie o trzy kilometry za miasto na trakt warszawski, i usiadła po obu stronach drogi. <...> Po wręczeniu więźniom składki i zamienieniu z nimi słów kilku, tłumy się rozeszły, umówiwszy się wprzód, że wyjdą na trakt moskiewski, za cmentarz zwany Żółtą górką, aby ich *pożegnać*, skoro już z koszar będą wyjeżdżali» [1, s. 11].

Патрыятычныя памкненні польскай супольнасці пры адзначэнні гадавіны Люблінскай Уніі падчас жалобы пісьменнік паказвае пры дапамозе дэталей-дзеянняў і дэталей-прадметаў: «Na nabożeństwo w kościele bernardynów *zebrano się licznie, zdjęto na ten dzień żałobę narodową i przywdziano odświętny strój polski*, czem przede wszystkim odznaczały się kobiety» [1, s. 12].

Такія ж патрыятычныя пачуцці, выкліканыя святкаваннем гадавіны паўстання 1831 года, Янка Лучына перадае, выкарыстоўваючы дэталі-дзеянні і дэталі-прадметы: «W tym dniu młodzież ucząca się męska *uwolniła się samowolnie od lekcyj i pospieszyła do kościoła*. Gdy władza szkolna stawiała temu opór uczniowie mieszkający w konwiktach, *pospuszczali się na ręcznikach z okien pierwszego piętra i podążyli na nabożeństwo*» [1, s. 12].

Актыўную падрыхтоўку да паўстанчага руху на тэрыторыі Літвы пісьменнік дэманструе, ужываючы дэталі-дзеянні і дэталі-прадметы: «Mieszkańcy Mińska, a szczególnie młodzież *żywo przyjęła ją do serca, natychmiast poczyniono przygotowania*, kto jak mógł *zdobywał dla siebie broń: jak strzelby, pałasze i t. p. Odlewano kule*, za pośrednictwem żydów faktorów *kupowano proch, amunicję i lada chwilę oczekiwano wybuchu*» [1, s. 13]; «W tym czasie otwarto drogą *składek czytelną polską*, w której oprócz książek znajdowały się *wszystkie czasopisma przez rząd dozwolone*. Publiczność *garnęła się do czytelnicy, rozchwytywała gazety i telegramy, śledząc za przebiegiem sprawy narodowej*» [1, s. 14].

Пра спосабы папярэджання царскім войскам паўстанчага руху на тэрыторыі Літвы пісьменнік распавядае пры дапамозе дэталей-дзеянняў і дэталей-прадметаў: «Postawiono wszędzie warty na drogach bardziej uczęszczanych, *rozesłano po mieście i dworach szlacheckich szpiegów*, których obowiązkiem było zbadać ducha, szlachtę polską ożywiającego. Popi w przemowach i na spowiedzi *podburzali lud przeciw Polakom...*» [1, s. 13].

Каб падрыхтаваць чытача да ўспрыняцця пачатку паўстанчага руху, Янка Лучына ўзгадвае жорсткі выпадак, які аказаў балючае ўражанне на жыхароў Мінскай губерніі, ужываючы дэталі-дзеянні: «Schwymano go <Michała Ciundziewickiego> jednak wkrótce i przywieziono do Mińska, gdzie na ówczesnym placu wojskowym, a teraźniejszej Petersburskiej ulicy, *został rozstrzelany*. Ciało jego *pogrzebano na miejscu egzekucji i zalawszy je wapnem postawiono straż*, obawiano się bowiem, by ludność polska nie odgrzebała zwłok tego męczennika sprawy ojczystej» [1, s. 14].

Чынная падрыхтоўка і ўзбраенне паўстанцаў прадэманстрыраваны, дзякуючы дэталю-прадметам: «W lesie należącym do majątku Ślepianki, powstańcy znaleźli *furę z żywnością i bronią, złożoną z strzelb, pistoletów i pałaszy*. Dowódzca rozdzielił natychmiast *broń* pomiędzy powstańców, dodając każdemu *po dziesięć ładunków*» [1, s. 17]; «Następnie Konopacki, który wiedział, że w Ślepiance u dziedzica znajduje się *ośm dubeltówek*, postanowił je zabrać» [1, s. 17].

Нявопытнасць моладзі ў справе вядзення паўстання пісьменнік паказвае пры дапамозе дэталей-дзеянняў: «Jeden z powstańców, *nieumiejący się z bronią palną obchodzić, mimowolnie wystrzelił...*» [1, s. 17]; «Przeszedłszy błoto partya uszykowała się pod lasem, wszyscy narzekali na zimno, to też zapomniawszy należnych środków ostrożności, co prędzej nazbierano gałęzi i *rozniecono ogień*. Blask jego widocznie został dostrzeżonym w Smolewiczach...» [1, s. 21].

Непадрыхтаванасць да паўстання перадаецца ўжываннем дэталі-прадмета: «Zmęczeniu, zziębnięci, noc wiosenna bowiem była dość chłodna, nikt zaś wychodząc z domu, *nie zaopatrzył się w cieplejsze ubranie...*» [1, s. 19].

Янка Лучына не ідэалізуе герояў і асобных падзей. З аднаго боку, дзякуючы дэталі-прадмету і дэталі-дзеянню, пісьменнік звяртае увагу на тое, як хітры крок камандзіра атрада дапамог паўстанцам пазбегнуць пагоні царскага войска: «W tym czasie Konopacki kazał swym podkomendnym *ustawić się w długą linię w odległości kilkunastu kroków jeden od drugiego i od czasu do czasu zapalać zapalki*» [1, s. 18].

Пры гэтым распаўядаецца і пра пралікі камандзіра атрада паўстанцаў з выкарыстаннем дэталей-прадметаў: «Przeszedłszy błoto partya uszykowała się pod lasem, wszyscy narzekali na zimno, to też zapomniawszy *należnych środków ostrożności*, co prędzej nazbierano gałęzi i rozniecono *ogień*. Blask jego widocznie został dostrzeżonym w Smolewiczach...» [1, s. 21].

Паказаць вясёлы настрой партызанаў і іх моцнае імкненне да барацьбы дапамагае гукавая дэталі: «Za nim <Konopackim> wznosił się cały obłok kurzawy, rozlegały się *dzwonki, turkot bryczek, nawoływanie jamszczyków i okrzyki* wesołej partyzanckiej młodzi» [1, s. 20].

Гукавая дэталі з'яўляецца папярэджаннем аб небяспецы: «...gdyż wkrótce w miasteczku dał się słyszeć wystrzał karabinowy, będący sygnałem dla wojska...» [1, s. 21].

Пісьменнік паказвае прыхільнасць і гасціннасць шляхты да паўстанцаў, выкарыстоўваючы дэталі-прадметы: «Tu we dworze wyniesiono przed ganek *długie stoły, nakryte obrusami*, i dano obiad składający się z *mleka zsiadłego i jakiejs zupy*, wszystkim też rozdano po *kieliszku starej wódki*» [1, s. 22].

У распедах пра барацьбу паўстанцаў з царскім войскам, не падаецца падрабязнага апісання бітваў. Шляхам выкарыстання дэталей-дзеянняў ўдаецца дасягнуць галоўнай мэты – стварыць у чытача яскравае ўражанне аб бітве і яе выніках: «*Kule świsnęły, konie kozackie cofnęły się, w szykach moskiewskich powstało zamieszanie. Po chwili jednak żołnierze ochłonęli z wrażenia, ustawili się w porządku i zawrzała walka*» [1, s. 28].

Адной з прычын няўдачы паўстання Янка Лучына бачыць пасіўнасць сялян. Каб паказаць іх нежаданне прымаць удзел у вызваленчай барацьбе, пісьменнік выкарыстоўвае дэталі-дзеянні: «*Chłopi wysłuchali spokojnie odezwy Rządu Narodowego, ale będąc już uprzedzeni przez popów i carskich urzędników zachowali się biernie, szlachta zaś z zapalem rzuciła się do broni*» [1, s. 33].

У супрацьлегласць пасіўнасці сялян пісьменнік распаўядае пра ўчынак аднаго з удзельнікаў паўстання, ужываючы дэталі-дзеянні: «*Jeden z oficerów wiozący proklamacye patryotyczne, oczekiwał na konie na stacyi pocztowej w Ladach, niedaleko Ihumenia. W tymże czasie nadjechał Stanisław Laskowski, oficer generalnego Sztabu, organizujący partyą jurewicką, w mundurze wojskowym. Myśląc, że to pogoń za nim, ów oficer z Petersburga spalił papiery i odebrał sobie życie*» [1, s. 33].

Пры дапамозе дэталей-дзеянняў паказана, наколькі моцна баяліся Баляслава Свентажэцкага яго праціўнікі: «*Samo jego nazwisko tak wielkiego nabawiało ich strachu, że gdy pewnego razu oddział kozaków przybył do majątku Iwanowska, prosząc o owies dla koni, rządca kazał zawołać rachmistrza Świętorzeckiego, kozacy usłyszawszy to nazwisko, co prędzej powiadali na koń i uciekli*» [1, s. 34].

Янка Лучына падае жорсткасці царскай улады. Пры дапамозе дэталей-дзеянняў і дэталей-прадметаў апісваюцца самыя яскравыя факты: «*Gdy jeden z nich <rannych> prosił o kroplę wody, pop z parafii bohuszewickiej napakował mu do ust piasku*» [1, s. 35]; «*Dwór Bohuszewicki spalono, wszystkie sprzęty skonfiskowano, a sam majątek oddano potem generałowi Szołgunowowi, jako nagrodę za czynny udział w przytłumieniu polskiego powstania*» [1, s. 35].

Дзякуючы дэталям-прадметам пісьменніку ўдалося стварыць вобразна-наследаванне Аліг'еры Дантэ: «*Gdy partyzanci nazajutrz po bitwie Jurewickiej, błakając się w nocy po lesie, gubili się niekiedy w zaroślach, Laskowski kazał wszystkim nieść w rękę zapalone świece stearynowe, aby łatwiej jeden drugiego mógł widzieć. Ten orszak ludzi z zapalonemi świecami, snujący się na tle ciemnych borów, tworzył dziwnie oryginalny, dantejski niemal obraz*» [1, s. 36].

Гукавая дэталі выконвае ролю прадказальніка падзей. Гукі папярэджваюць аб тым, што набліжаюцца вязні: «*O g. 6 wieczorem dały się słyszeć dzwonki pocztowe*» [1, s. 11]; а таксама царскае войска: «... wkrótce

w miasteczku dał się słyszeć *wystrzał karabinowy*, będący sygnałem dla wojska» [1, s. 21]; «... dał się słyszeć *tentent koni*, zmierzających ku stronie, w której się ukryli partyzanci» [1, s. 21].

Для стварэння карціны вызваленчай барацьбы Янка Лучына ўводзіць у нарыс вялікую колькасць атрыбутаў паўстанцаў: *broń, strzelby, pałasze, kule, próch, amunicja, pistolet, dubeltówka, gazeta, telegram, pikieta, kije, kosy...*

У нарысе «*Z krwawych dni*» дэталі-дзеянні, дэталі-прадметы, гукавыя адыгрываюць у першую чаргу вылучальную функцыю. З іх дапамогай пісьменніку ўдаецца выдзеліць пэўную рысу ці факт рэчаіснасці, не прыбгаючы да складаных сінтаксічных канструкцый.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. *Z krwawych dni: epizod z powstania 1863 r. w Mińskiem / opowiedziany przez *S.*
2. Томашевский, Б. В. Теория литературы. Поэтика: Учеб. пособие / Вступ. Статья Н. Д. Тamarченко; Комм. С. Н. Бройтмана при участии Н. Д. Тamarченко. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 334 с.